

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXI évf.

1896. Január—Február.

1-ső füzet.

Hindu theismus.

Semminemü kísérlettel nem lehet oly hatást elérni, mint a milyent az eszme magától, kényszer alkalmazása nélkül ér el az érző és gondolkozó emberben. Az öntudatra ébredt ember, ember marad Ázsiában éppen ugy, mint Európában és szellemi dolgokban kényszert nem tűr. A keresztény egyházak hittérítő társulatai már rég buzgólkodnak azon, hogy hitformáikat Ázsia népeivel elfogadtassák, de aránylag kevés eredményt tudnak e társulatok felmutatni. A kereszténység egyetemes eszméi azonban vonzanak és hódítanak maguktól.

Indiában egy nagy szellemi mozgalom van korunkban folyamatban, mely mind tovább, mind szélesebb körre terjed s mely eredetében és lényegében nem más, mint a nyugoti s főleg az unitárius kereszténységnek a hindu szellemre tett mély hatása.

Ram Mohun Roy rája Calcuttában, ezelőtt mintegy hatvan évvel, egy gyülekezetet gyűjtött maga köré, a kik közt voltak bengali milliomosok szingazdag öltözetükkel, nagy fehér turbánnal és más osztályokból való egyszerűbb emberek. A fölvilágosult rája beszélt nekik egy néhányszor, elénekelték néhány hymnust a Vedákból és azután a gyülekezet szétszóródott. A brahmanok nevettek rajta, a keresztény hittérítők megvetéssel nézték, a tömegnem is vett tudomást róla.

Ugy látszott, mintha a theisticus vallásnak semmi kilátása sem lenne a megalakulásra; de az ujitás szelleme lassanként terjedt és harmincz évvel később Keshub Chunder Sen, e vallási lángszellem új lendületet és jelentőséget adott a mozgalomnak. Intuitioja, prófétai lelke a theismust élő vallássá emelte s a Brahmo Somaj, mely néven neveztetik az egyház, az ő munkássága és ékesszólása által, számos gyülekezetet alapított.

Mikor „Uj kijelentését“ hiveivel közölte, melyben theismusa sok helyt mysticismusba ment át és csaknem egyidejüleg leányát Couch-Behár maharájájához, a brahmanismus követőjéhez adta férj-

hez, hiveinek egy része tőle elszakadt s veszélytől lehetett félteni a hindu vallási reformot.

Nemsokára Keshub Chunder Sen meghalt a lélek halhatatlansága hitében.

Nem következett be, miben némelyek reménykedtek, hogy Couch-Behár fejedelme, az új egyházra nézve, Nagy Constantinus lesz; de veszély sem. A hindu theismus folyton fejlődik s Indiának vezérlő fénye. Egy egyházban sincs ma a hinduknál annyi műveltség, szellem, bátorság és tapasztalat, mint a Brahma Somajban. Egy nagy kérdés se vetődik fel a hindu társadalomban, mely ne a Brahma Somajtól származott volna, vagy azzal szoros összeköttetésben ne volna. Erkölcsi és társadalmi szokások átalakítása, a nőnek a rabszolga állapotból való fölszabadítása, felsőbb tanintézetek fölállítása — mindezekben a Brahma-Somaj elől jár és a nemzeti életre nézve kiválóan fontos szerepet teljesít.

Sőt lassanként egy új társadalmat épít fel maga körül. Erkölcsben puritan, a társadalmi szokások átalakításában mérsékelt. A régi osztályrendszert egyszerre felbontani és társadalmi elegybe önteni nem akarja, mert ebből rendetlenség és a nemzetre nézve romlás következne. Hanem arra törekszik, hogy a különböző osztályok és rendek egymással szorosabb testvériségbe jöjjenek. Annyi mindenféle fajt, vallást, érdeket és szokást átalakítani nem egy néhány esztendő, hanem száz évek munkája.

A hindu theismusnak eddig két elve tisztázódott, melyet követői különbség nélkül elfogadnak: a Szellem-Istenben való hit, önkéntes istentisztelet és az embereknek önkéntes szeretete. Theológiájukat nem sietnek bevégezni, hanem inkább igyekeznek szellemi életüket teljesebbé tenni.

Ez elveket már részben sikerült is átvinni az életbe. Indiában a művelt emberek nagy része meg van győződve arról, hogy az Isten szellem és egy. A theismusnak a polytheismussal való harcza már csaknem bevégeztnek tekinthető. A hindu bálványimádás különben sohase is volt olyan, mint a semiták bálványimádása. Az utóbbi jelentése: az Isten helyett mást tenni imádás tárgyául, a magasabbról alsóbbra szállani. A hindu polytheismus az Isten természetének képe, az általánosról a részleteshez való közeledés, az elemzésnek öntudatlan ténye, az emberi természet határoltasága. De a legorthodoxabb hinduban is mindig meg volt a tisztelet az istenek Istene, a „Devahideva“ iránt. A keresztény orthodoxia az Isten-ségnek három, a hindu orthodoxia pedig harminczhárom millió nyil-

vánulását tanítja. A hindu theismus a vallási világ egymásba szőtt tüneményeit az Isten természete egységének álláspontjáról törekszik megvilágosítani és magyarázni.

A Szellem-Isten személyes is. Kezdetben egyedül ő volt és ő teremtette a világegyetemet. Isten értelmi, végetlen, jóakaró, örök lény; ő kormányozza a világot, mindentudó, mindenütt jelenvaló, mindenek menedéke, testnélküli, változhatatlan, mindenható, önmaga által létező, hasonmás nélkül való egyetlen egy. Őt tisztelve lehet elérni a jelen és jövő világban a legfőbb boldogságot. A mely munkát ő szeret, azt szeretni és teljesíteni: az ő tisztelete.*)

Az emberek iránti szeretetre ők mutatják a legjobb példát az országban.

Több oldalról tétetett kísérlet arra nézve, hogy a népet a polytheismusból megtérítsék. A theismus apostolai a legjobb reményt táplálják ez iránt is. A vallásujítás iránti érdeklődés, a szellemi forrongás és felbuzdulás ugyan most a társadalom magasabb és tanultabb osztályaira szorítkozik, de Indiában a nagy eszmék mindig a magasabb ranguaktól szállottak az alsóbbakra és hogy ha egy vallásos mozgalom, mint a buddhismus is, a felsőbbrendek közt tért foglalt, annak a tömeget is be kell hogy folyásolja, feltéve természetesen, hogy abban meg van az emberiség iránti igazi lelkesedés. Erre nézve szükségesnek tartják, hogy az új vallást még nemzetiebbé tegyék. A nemzetinek és egyetemesnek összeegyeztetése az egyik feladat, melyet megoldani próbálnak.

Nagy súlyt helyeznek a szellemi életre. Semmit sem lehet könnyebben összevéteni, mint az értelmet és erkölcsit a szellemivel. A szellemi mindig magában foglalja az értelmet és erkölcsit, de ezek nem szükségképpen a szellemit. Gondot fordítanak az érzelmi részre is. Az érzelmi felbuzdulások, gerjedelmek mindig hatást gyakorolhatnak a jellemre. De óvakodnak attól, hogy a vallásos érzelmet úgy táplálják, hogy a vallás az erkölctől elválasztassék. Maga a vallás is, ha csak az érzelmi részre tekintenek, csak addig tart, mint a föl-buzdulás, fölgerjedés. Minden vallásujításnál az első dolog az érzelmek föllángolását előidézni. De az új egyház már túl van az érzelmelek forrongó és könnyen robbanó fokán. Erős és mély vallásos érzelmet akar ápolni, de aztán az érzelmefolyamok közeit a szellemi élet valódi feladatának szemlélésére akarja használni.

*) »L'évolution religieuse contemporaine,« Par Le comte Goblet D' Alviella, 286. l.

Keshub Chunder Sennek legtehetségesebb tanítványa, Mozoomdar a szellemi élet problémáját ezekben szemléli:

„Valósítani a Szellem-Istent, a vele való közösségben minden vallásos érzésnek és váagnak kielégítését találni, ez volt a nehézsége minden kornak. Öntudatosan vagy öntudatlanul, a legtöbb theista Isten megismerhetetlenségével tér ki a kérdés elől, és megelégszik józan véleményekkel, mint kitünő jellem, költői érzés és jól rendezett szertartás. Hogy a Szellem-Isten a benső észrevétel tárgya, ezt a mi vallásunk azonban már rég tanítja. A dicső benlétező kinyilvánítja magát benső észrevételünknek. Minden ember vallásos érzése látja az Istent. Értelme, erkölcsi, sőt testi érzéke is észreveszi őt. Nincs egy ember se, ki a világra jött, legyen az barbár, vagy művelt, ki az élő Isten dicső arczának sugarából valamit föl ne fogott volna. Ez való és örök igazság. Az emberek látják őt, bár nem tudják, kit látnak, de a kik tudják, azok a világ látnokainak számíttatnak. Hogy a mit egy néhányan tudnak, azt mindenek tudhassák s hogy az Isten dicső ábrázatának öntudatlan látása teljes benső látással és egyetemes hitté fejlődhessék, ez a mi legkomolyabb törekvésünk. Az Isten életének és szellemének észrevétele a titka minden életnek és minden érzésnek. Mi úgy határozzuk meg Istent, hogy ő a mindenség élete. Ő minden világok ereje és lényege, ő az, a ki összeköti a testi érzékeket a szellem homályosan észrevett valóságaival, az embert a világegyetemmel és mindkettőt a végetlennel. Hogy mindenek szerethessék az Istent és látnokok lehessenek, hogy korunk határozatlan bizonytalanságai és kétségei eltűnjenek, úgy érezzük, hogy a szellemi életnek egy új kijelentése nélkülözhetetlen; s ez nemcsak érzés és előlegezés dolga. A mi vallási testületünkben ez tapasztalat, melyben sokan éltek és sokan haltak meg nyugalommal és boldogsággal. De ily tapasztalat érthető bizonyítékot kíván s nekünk fel kellene mutatni a lélek mély mozgalmait, magyarázni az isteni működés jelentéseit és beszélni az Isten kinyilatkozásáról, de mindez messze vezetne. Egy szót azonban mégis szólok Istennek a természetben való kinyilatkoztatásáról.

Midőn Isten szelleme tölti bé a lelket, minden dolgok mintegy égi kristályon keresztül láttatnak. Egy szempillanatra mintegy láthatatlan érintésre, mintegy belső varázslatra minden megváltozva, minden új, minden szellemi. Nem gyanított jelentés ömlik el a világon, életen, történelmen. A szellem hatalma, mely lángba borította a látnokot, lángba borítja a mit szemlél is. Mikor a szellem felel a szellemnek: csodás zene, csodás világosság ez.

Az isteni kijelentésnek korábbi útja a természetén keresztül történik. A szellemnek későbbi, teljesebb, emberi kijelentése nem zárja ki a természetet, hanem azt kiegészíti, annak minden tényében és törvényeiben a szellemi analogiának nagyobb világosságát fedezve fel. Mikor az ember szelleme magyarázza a külső természetet, az eredmény: költészet, tudomány, művészet; mikor az Isten szelleme, az eredmény: kijelentés, szentírat.

Hogyha a természet inspiráló hatalmát elveszti, az emberiség is megszűnik inspirálni és a szentíratok nem-természetesek lesznek, vagy csupán erkölcsiségre ösztönöznek. Hogyha az Isten világának érintésén kívül vagyunk, kívül vagyunk az Isten szelleme érintésén is. A ki inspiratiót keres, azért időnként a természet szentélyei magányába kell visszatérni, hogy az Isten szelleme beszélhessen hozzá és taníthassa ama kifejező jelvények által, melyeket az ő keze alkottak. S hogyha ily sok van a természetben, mennyivel több a lélekben! A szellem kinyilatkozása a szellemnek, ez volt a tárgya nemzeti legnagyobb szentíratunknak. E transcendens közösségre való előleges hajlam a hindu természet tulajdona. Ezt a nemzeti hajlamot a modern élet halmozott elfoglaltságai közt mivelni és megtartani, mindig czélunk volt^{*)}

A hindu theista gondolkozás különös figyelmet tanusít Jézus iránt, és sokszor népszerűsége árán. A mit róla beszél, a legbensőbb meggyőződés nyilvánítása. Jézus tanításait, életét és halálát ismertté tette. A Jézus Krisztus neve ismert név Indiában. A Jézus életéről nemzeti nyelven irt ismertetéseket mindenfelé olvassák. Krisztus képei tiszteletben tartanak a családok házaiban, sőt vannak, a kik születése és halála ünnepeit is megülik. De a Krisztusnak értelmi elfogadásával nem elégsznek meg. „Hogy Krisztus bennünk hivatását betölthesse, szükség, hogy elfogadtassék életben, szellemben és jellemben . . . Némelyek azt hiszik, hogy elég, ha mystikusan tudnak beszélni a keresztény theologia elrejtett dolgairól, vagy hogyha sohajtanak és könnyet sírnak a keresztény érzelgősségen, vagy ha a keresztény erkölcsiség egy-két szabályát gyakorolják, ámbár ez utóbbi ritkán történik. De mindez különbözik attól, hogy Jézus Krisztus szellemi tapasztalatunknak központjává, Isten és emberszeretetünknek tekintélyévé tétessék“. . . Jézust úgy fogják fel, mint a kiből a Legfőbb Személyiség teljesen kinyilatkozta ta magát. „A világ nem ismerte teljesen, hogy mi az Isten, míg Krisztus el nem jött. Mint

---

*) »The New-World« Review vol. I. 613 l.

az emberi természet fejlődik, fejlődik az eszményi Krisztus, hogy azt vezesse, vigasztalja és haladását biztosítsa “*)

A hindu theisticus vallás összetett jellegű. Viszonyai nemzetiek; annak mindenek felett India népeivel van dolga. Viszonyai egyetemesek; az tekintettel van minden vallásra, de legfőképpen a kereszténységre, a mivel világ vallására. És a kereszténységgel gyakorlati uton is akarják az összeköttetést fentartani, mert az elveikhez való ragaszkodás és lelkiismereti hűség mellett ebben egy biztosítékot látnak az elnyeletés ellen.

Indiában minden vallásujítás két uton veszett el: vagy visszavertítve, elnyeletett, vagy magára hagyatva, kihalt. A buddhismus az utóbbi uton veszett el Indiára nézve, kisebb ujítások az előbbi uton. A hindu theisták úgy vannak meggyőződve, hogy kell lenni valamely magasabb alapnak, a melyen nemzeti és egyetemes irányzatok összhangba hozhatók. A keresztény hittérítők a nemzeti tekintetet mellőzve, rendszerüket elfogadhatatlanná tették. Magukra nézve úgy vélekednek, hogy nekik arra kell ügyelniök, hogy a midőn elfogadhatók akarnak lenni, ne nyelettessenek el a nagy mélység, a hinduizmus által. Az a magasabb alap, melyet ők szemlélnék, a szellemi nevelés, mely megtanítja, hogy az egyetemes elveknek miként adják meg a helyi és gyakorlati formát és egyszersmind az ország és a nép ösztöneit, hajlamait és előítéleteit miképp irányítsák az egyszerű és egyetemes elvek szerint. E magasabb alap megnyerését a szellem útján keresik, egyfelől az élet apostoli tisztasága, s másfelől az Isten szellemével való közösségbe bémerülés által. A szellemi élet bensősége, úgy érzik, nem teszi szükségképpen az embert alkalmatlanná a gyakorlati emberiségre; ellenkezőleg, az a napi munkát a legszentebb dologgá fordítja. Kelet szellemi életének bensőségével Nyugat gyakorlati emberiségét akarják egyesíteni.

Ez jelenben a hindu theismus állása és apostolai törekvése.

PETERFI DÉNES.

---

*) Mozoomdar.

Unitárius vértanuk Eger vidékén.

A nagyváradai disputatiót követő évben lázas munkásságot fejtett ki Mélius a Debreczen környékén rohamosan terjedő unitarizmus ellen.

Megjelent Belényesen, Békésen, Simándon; vitatkozást tartott mind a bárom helyen Basiliussal, az új hit legbuzgóbb apostolával. S látva, hogy élő szóval mily keveset tud hatni a nemesség példája után induló népre, egyre-másra bocsátja ki vitatkozó iratait, melyekben mindent elmond az eretnek erdélyi tudományról, csak épen jót nem.

Igen jellemző terméke e nemű munkálkodásának „*A Christus Jesusnak, az élő Jehova Isten fiának, attjához egyenlő Jehova Istennek panaszolkodása ez átkozott velágnak ellene*“ cz. igen kevesektől ismert verses műve, mely „az Hunyadi János éneke notáiára“ kesergi el Mélius gyászos siralmait a szentháromság romlása felett, mely a szörnyen káromló *Bland-franciscóktól* még Debreczen vidékén is érte az ő legbuzgóbb oltalma alatt.

-- Az nagy Úr Istenért mindön embörökét mostan én erre kérök, hogy a mit Istennek szájából én szóllok, igazán megértsétek; és ezöket értvén, híven hogy megtartsák, nagy szükség mindeneknek, mert *nem ez velági hazugságot* szóllok, *de lölkiet* beszéllek!

— Csoda nagy jó kedvvel ha meghallgatjátok ez velági dolgokat: szükség inkább nektök, hogy meghallgassátok az lölki szent dolgokat.

Ily hangon kezd e több tekintetben nevezetes énekbe. Azt talán mondanunk sem kell, hogy „a mit Istennek szájából szól“ Mélius, azt nem a maga nevében mondja el, hanem igyekszik mihamar a Krisztus tekintélye alá vonni a szent mondásokat, ilyen költői módon:

-- Immár én Istennek örök Fia, Christus, szóllok: meghallgassátok! a mint az én lölköm szájával prophéták szóltak, az apostolok. Szintén azonképpen a szent írás szörént igazán én most szóllok. A kik hallják, élnek; ha kik megutálják, bűnökért elkárhoznak.

Tudni való, hogy mindezek Joan. 15, 20. Math. 10. 11. Luc. 10, 24. Prov. 8. és Sap. (bölcesség, prédikátor könyve?) 7. 8. 9. részében vannak megírva, a mint Mélius nagyobb hitelesség okáért versének szelzetén tudósok módjára a forrásokat is pontosan följegyezgeti. E források bizonyára a Mélius bibliájában hangzottak a Mélius felfogásának annyira kedvezőn.

A Róm. 1. Math. 3, 17. Marci 1, 9 Joan. 1, 3, 5. Col. 1. 2. részekben a következő nem közönséges dolgok voltak kinyilatkoztatva Mélius előtt az „örök Fiú“ felől:

-- En fiúságot megbizonyétottam megszentölő lölkömmel, hatalmasságommal és nagy esudáimmal, Attyám bizonságával, a ki én